

MEGEMLEKEZÉSEK

Väinö Kaukonen és Magyarország

Nemrég kaptam meg Pertti Virtaranta akadémikustól Väinö Kaukonenről szóló emlékbeszédét (Academia Scientiarum Fennica Vuosikirja — Year Book 1992–1993). Ekkor gondoltam rá, hogy milyen hűséges finn barátot veszítettünk el Kaukonen professzor személyében.

Századunk elején számos finn tudós járt Magyarországon és magyarok Finnországban. Az önálló Finnország megteremtése után ezek a kapcsolatok megerősödtek, de a második világháború elején sajnálatosan megszűntek, amikor a Szovjetunió Finnországot megtámadta. A háború után Finnország többé-kevésbé visszakarta függetlenségét, súlyos területveszteség árán.

A régi kapcsolatok felelevenítése az 1950-es évek elején kezdődött Erkki Itkonen, Kustaa Vilkuna professzor és Urho Kekkonen államelnök úr látogatásával. Megalakult a Finn–Magyar Kulturális Vegyesbizottság, amelynek munkájában Väinö Kaukonen kezdettől fogva lelkesen részt vett. Megindultak a kölcsönös tudócszerék.

Életrajzi adatait Pertti Virtaranta emlékbeszédéből elevenítem fel.

Väinö Kaukonen 1911-ben született Kuopióban. Iskoláit Helsinkiben végezte. 1974-től nyugdíjba vonulásáig a helsinki egyetem finn irodalmi tanszékének tanára. Tudományos munkássága leginkább a Kalevala és a Kanteletar keletkezésének, valamint Lönnrot szerepének összefüggését kutatta.

Katonatisztként vett részt a finn–orosz háborúban és Karjalába is eljutott. Nem sokkal leszerelése után súlyos baleset érte. Fél lábát elveszítette, de életkedvét, munkaszeretetét, akaraterejét élete végéig megtartotta.

Egyetemi munkájának végzése mellett sokat utazott Európaszerte. Részt vett kongresszusokon, tartott előadásokat és számos könyvet jelentetett meg Kalevala-tanulmányairól. Sok évi kutatásaival rájött, hogy a Kalevala eposz és a Kanteletar népköltési gyűjtemény népi ihletésű ugyan, de az eposz megszerkesztése Elias Lönnrot műve.

Nagy érdemei vannak a finn–szovjet kulturális kapcsolatok megteremtésében. Ő tette lehetővé, hogy finn tudósok átmehegtek a Szovjetunióba finnugor népekhez tudományos kutatásokra.

Magyarországhoz igaz barátság fűzte. Mikor 1955-ben Papp Istvánnal együtt részt vehettem Helsinkiben a Kalevala ünnepén, és előadást is tartottunk, Väinö Kaukonen várt minket az állomáson és ő kalauzolt.

1967-től 1973-ig a Finn–Magyar Kulturális Vegyesbizottság finnországi elnöke volt. Gyakran és szívesen jött Magyarországra, és ilyenkor Debrecent mindig meglátogatta. Az egyetem finnugor és magyar tanszékén is tartott előadásokat. Két művét Papp István le is fordította magyarra: „Aleksis Kivi — a finn nép lángeszű ábrázolója” címmel (Alföld, 1966. 4. sz. 54–61.) és: „A Kalevala és a finn népköltészet” (Alföld, 1966. 11. sz. 51–8).

Sorra látogatta a magyar egyetemeket.

Väinö Kaukonen a fiatal pécsi Janus Pannonius egyetemen is szívesen látott vendég volt, amit azzal is bizonyítottak, hogy 1990. május 3-án tiszteletbeli doktorttá avatták. Kaukonen professzor lett a pécsi egyetem első díszdoktora.

Az ünnepségre szóló megtisztelő meghívást elfogadtuk, és feleségemmel együtt mi képviseltük Debrecent.

Nem gondoltuk, hogy ez lesz utolsó találkozásunk finn barátunkkal. Öt hónap múlva, 1990. október 4-én eltávozott az élők sorából. Nem fejezhette be íróasztalán maradt kéziratát Elias Lönnrot munkásságáról Kajaaniiban.

KÁLMÁN BÉLA

Megnől az ember szíve Lőrincze Lajos 1915–1993

Gyászol a magyar nyelvstudomány. Elvesztettük Lőrincze Lajost, akinek az élete összeforrt az anyanyelvvel, az anyanyelvért folytatott küzdelemmel.

Egész életművével, utolsó, még életében megjelent könyvével testamentumot hagyott ránk.

Nagy nyelvészeink úgy éltek, hogy nevük fémjelzett egy-egy korszakot, a nyelvstudomány egy-egy fontos diszciplináját. Lőrincze Lajos is közéjük tartozott: a második világháború utáni zaklatott korszakban, az ötvenes években állt fel a „nemzet katedrájára” (POMOGÁTS BÉLA: Előszó), és hirdette a nyelv művelésének szükségességét. Úgy mérte Igéit, mint drágaköveket, „melyeknek értéket épp ritkaságuk ad” (Sumer felirat. Rákos Sándor fordítása). Minden lehetőséget — rá-

dió, előadás, tanulmány — felhasználta, hogy híveket szerezzen a pozitív nyelvművelésnek, ahogyan ő a nyelvvel való foglalatosságot nevezte.

A *Megnől az ember szíve* című könyv ebből a gazdag életműből válogat. Az egyes részeknek olyan címük van, amelyek szimbólumként is felfoghatók. A megfogalmazások a szerző írásaiból valók, így azok szinte vallomásként hatnak. Az első és a második rész e pálya forrása és ihlető ereje: *Hazamegyek a falumba, Áldott legyen a láng*. A harmadikban és a negyedikben kitágul a tér és az idő: *A kis Gyöngyöstől a nagy Tiszáig, Üzenet a szomszédba*. Az ötödikben azok a Lőrincze-írások találhatók, amelyek mint a „hajszályökerek” a magyar nyelvhez kötik a zenét (Kodály), a költészetet (Áprily, Illyés, Keresztury), a regényirodalmat (Déry). A befejező, utolsó rész szintézisbe hozza az eddigi gondolatokat, és jelzi, hogyan lehetett „pásztora” (214) a magyar nyelvnek Lőrincze Lajos: *Hittel és meggyőződéssel*.

A kötet címében tájnyelvi szó a „megnől”, és több tanulmány is foglalkozik a nyelvjárásokkal, éppen ezért, úgy gondolom, jelen kiadvány úgy tiszteleghet leginkább az előtt a nyelvész előtt, aki már a „túlso hegyoldalba költözött” (197), hogy azokból a cikkekből ad ízelítőt, amelyek erre a nyelvértegre utalnak.

Lőrincze Lajos a szentgáli nyelvjárást kapta örökbe szülőföldjétől. Így vall erről: „... s ennek soha kárát nem láttam.” (10). Sőt így tudott igazán különbséget tenni a kétféle magyar *e*, a nyílt és zárt között: „... egyre többször gondolok rá, hogy szülőfalum nemcsak az élet kezdő iskolája, hanem nyelvészeti iskola is volt számomra” (15).

Derős „leckéket” is őriz emlékezetében a szentgáli nyelvészeti tanulmányokból. Egyik történetben azt beszéli el, hogyan tréfálták meg. „Ennyihány birkának hány lába van? — hangzott a kérdés.” Ez bizony megfajthatatlan volt első hangzásra. Az ottani nyelvjárásban ugyanis az *egy néhány ennyihány* alakban volt ismeretes, és lehetett három is, meg nyolc-kilenc is. „De aztán kiderült a turpisság... Az íráskép... elárulná, miről van szó”. Az élő beszédben ugyanis együtt hangzó szó, az írásban így jelenik meg: Annak, aki enni ad, illetve enni dob az állatoknak, annak hány lába van? Természetesen kettő (16). Másik esetben megkérdezik tőle: Láttál-e már kenderből tornyot? „Másodszorra már tudtam rá válaszolni, mégpedig azt, hogy: igen, most is látok kettőt is.” A válaszban tudniillik nem az eredethatározóra, hanem a helyhatározóra kell gondolni (16).

A cikkek egymásutánisága Lőrincze Lajos életének fejlődésrajza is. Gimnáziumi éveinek élményét így fogalmazza meg: „Már másodikos gimnazista koromban szentgáli dialektusban készíthettem el egyik iskolai írásbelimet” (36). Az egyetemen Lazicius Gyula dicsérete erősíti benne a tájnyelv jelentőségét. Dolgozatáról a professzor így nyilatkozik: De jó földszagú példái vannak! (36). Szakdolgozatát Pais Dezsőnél írja, a szentgáli helyneveket elemzi. Később, tanári, tudósi mivoltában is mindig visszatér ahhoz a nyelvjáráshoz, amely számára egész életében „vezérlő csillag” volt.

A Magyar Rádió magnószalagjai őrzik az ízes, a csak Lőrincze Lajosra jellemző dialektust, amelyet a hallgató az első szavak után azonosít, és őrzik gondolatait, gazdag munkásságát a könyvek, folyóiratok is.

Ez a kötet szűkebb hazájának jóvoltából jelenhetett meg, bizonyítva, hogy nemcsak ő volt hűséges a tájhoz, az is őhozzá.

A cikkeket, tanulmányokat, visszaemlékezéseket gazdag képanyag egészíti ki.

Keresztury Dezső írja versében Pais Dezsőről: „Nincsen idő, tér, hogy hived, akiket tanítottál, méltón tárják fel hű, szerető szívüket” (218). A sorok kifejezik azt a szándékot is, amellyel Veszprém tisztelgett Lőrincze Lajosnak. (Új Horizont Kiadó 1993.)

Nemcsak szűkebb hazája tiszteleg most, hanem emlékezik rá az egész ország. A magyar nyelvtudomány képviselői azzal a hittel búcsúznak tőle, hogy neve és munkájának eredményei nem vesznek, nem veszhetnek kárba, míg él a magyar nyelv, mindig lesznek követői.

B. PORKOLÁB JUDIT

TARTALOM

Tanulmányok, cikkek

VÉGH JÓZSEF: Néhány érdekesebb hangtani, alaktani, mondattani adat az őrségi nyelvjárásból	3
JAKAB LÁSZLÓ: A háromalakú végződés alakja és illeszkedése a Guarý-kódexben	25
SÁNDOR ANNA: Az <i>i</i> -zés vizsgálata a koloni nyelvjárásban	33
BALASSA IVÁN: A debreceni cíviszótár	37
NAGY JENŐ: Az Erdélyi magyar szótörténeti tár megjelenésének feleútján	39
VÖRÖS ÉVA: <i>Szágó és kapli</i> Csokonai műveiben	49
KÁLNÁSI ÁRPÁD: Rendszerváltás — utcanév-változtatás	55
DANKÓ IMRE: <i>Lakság</i>	63
BURA LÁSZLÓ: Személynévhasználat — lexikográfiai gyakorlat	69
KOVÁCSNÉ JÓZSEF MAGDA: Írói névadás Tamási Áron novelláiban	73
KIS TAMÁS: A magyar szlengszótárak	79
SZIKSZAINÉ NAGY IRMA: Nyitott és zárt szöveg	95
TUBA MÁRTA: Szuperszöveg-sajátságok a zabari tündér- és állatmesékben	107
VÉRTES EDIT: Vélemények és ellenvélemények	115

Ismertetések, bírálatok

Bárczi Géza emlékkönyv (Ism. VÉRTES EDIT)	151
Arany A. László-emlékkönyv (Ism. KISS JENŐ)	157
Új nemzetközi dialektológiai folyóirat: <i>Dialektologia et Geolinguistica</i> (Ism. KISS JENŐ)	158
<i>Kázmér Miklós</i> : Régi magyar családnevek szótára (Ism. SEBESTYÉN ÁRPÁD)	161
<i>H. Tóth Tibor</i> : Félegyháza népnyelvének palócos gyökerei (Ism. SEBESTYÉN ÁRPÁD)	166
<i>D. G. Tumaseva</i> : Szlovar gyaialektov szibirszkih tatar (Ism. AGYAGÁSI KLÁRA)	169

Nyelvjárási adatok

BALÁZS ILDIKÓ: Értarcsa helynevei	171
GRYNAEUS TAMÁS: Nagykamarás ragadványnevei	183
†SÁPI LAJOS: A debreceni kőművesek szakszavai	205
BURA LÁSZLÓ: A <i>burgonya</i> szinonimái Erdélyben	212

Megemlékezések

KÁLMÁN BÉLA: Väinö Kaukonen és Magyarország	213
B. PORKOLÁB JUDIT: Megnől az ember szíve (Lőrincze Lajos 1915–1993)	214

334/1990